

ՀԱՄԱՐԱԻՐԵՐ

ՀԱՍՈՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ՞ՑՔԱՅԻՆ ԱՔԱԿԱՆ ԽԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

10 կոպեկ

Լայս է ճեմուտ կիրակի օրեր

10 կոպեկ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ տարեկան 4 հուլիս, 4-ն տարուան 3 հուլիս
Արտատպման տարեկան 5 ա., 4-ն տարուան 3 ա.

ԽՄԲԱԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ Քիֆիս, Արտատպական Երազար. № 7.
Հեռախոս № 39.

Գրասի Կայան. — Тифлис, „Амбавабери“, Tiflis, Rédaction du journal
„Hambavaberi“.

ԵԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ առդին 10 կոպեկ.

Խմբագրությունը բաց է առաւօտեան ժամի 10—2, բացի կիրակի և տօն օրերից
Տպագրութիւն ուղարկուած ձեռագրերը կարող են ենթարկուիլ փոփոխման և
կրճատման:

Տպագրութեան համար տնարմար հանաչուած մեծ յօդուածները պահուած են
վեց ամիս խմբագրութանը, իսկ փոքրերն անմիջապէս ոչնչացուած:

Տպագրութեան համար տնարմար թղթակցութեանը և յօդուածների առթիւ
խմբագրութիւնն պարտաւոր չի համարում գրաւոր բացատրութիւններ տալ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վասնդի գիտակցութիւնը, Ժ. Թորոքովսկի.— Գրական ակ-
նարկներ, Վ. Փոսիպով.— Քիֆի. Քաղաք. Դուռնայի բնարու-
թիւնները.— ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Անկէք և օրհնութիւն, Արէլի.—
ԳԻՏԱԿԱՆ.— Բժաւոր աիֆը, ըմ. Ա. Տէր-Տովանսկիսեանի.—

Հայանպաստ շարժումը Անգլիայում, Թարգմ. Ա. Սաֆեանի.—
ՏԱՐԵԳՐ Կ. Հ. Բ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ (Հ. Կ. Կոմիտէ).— Համ-
բաւարիւրի ֆողը.— ԲՐՈՒՆԿՈՆ.— ՀԱՐԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵ-
ՐԱԶՄԸ.— ԵԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

ՎՏԱՆԳԻՆ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսաստանում այժմ իրերն ու երեոյթները իրար են խառ-
նուել. անակնկալների մի քանաւորիկ բողբ է. որ ապրում է հըս-
կայական պետութիւնը:

Երկրի մէկ ծայրից միւս ծայրը տիրող անխնայութեան
ու լքումին առաջն առնելու համար, նորընտիր կառավարութիւնը
վճել է օգոստոսի 12—14-ը Մոսկուայում կազմակերպել պետա-
կան խորհրդակցութիւն, մասնակցութեան հրաւիրելով քաղաքա-
կան, հասարակական, ազգային, առևտրա-արդիւնաբերական և
կօօպերատիւ կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչներին, բա-
նակների ղեկավարներին, համալսարանների ու չորս պետական
դումանների պատգամաւորներին:

Խորհրդակցութիւնը պիտի բացուի մինիստր-նախագահի
յայտարարութեամբ, որի նպատակն է ժողովականներին ծանօ-
թացնել երկրի դրութեան հետ և պարզել ժամ. կառավարու-
թեան ծրագիրը. նրանից յետոյ կը լինի խորհրդակցութիւն:

Այս խորհրդակցութիւնը Հիմնադիր Ժողովը կանխող մի բա-
ցաւորիկ բան է, որի անհրաժեշտութեան մասին երկու կարծիք չի
կարող լինել:

Ամբողջ Ռուսաստանը մի սարսափելի ճգնաժամ է ապրում.
Մի կողմից ներքին քայքայում—ժողովրդի անտեսական և ֆիզի-
քական կազմալուծումն, միւս կողմից հակառակ գտնուող զօր-

քերի բարոյական արեւութեան անկումն և թշնամու ահաւոր սպառ-
նալիքը:

Այսպիսի սարսափելի կացութիւնը լուրջ մտահոգութեան
պիտի մատնի երկրի ըստ գիտակից և սրտացաւ տարրերին,
ամեն քաղաքացի պիտի լծուի ներքին շինարար աշխատանքի,
որպէս զի Ռուսաստանը ճողովորի անկումից:

Ռուսաստանի գիտակից և մտաւորական տարրը դժբաղ-
դարաւ մեծաւ մասամբ տարուած է ինչ-որ սին և օգակաւորաց
քարոզներով: Պարոզներ՝ որոնք նպատակեցին մտքերի պղտոր-
ման և յարմար զէնք դարձան թշնամու ձեռքում:

Քաղաքական այդ քարոզները ինտերնացիոնալիստական
հողի վրայ են դրուած: Ինտերնացիոնալիզմը մի զօրաւոր հոսան-
քով հղողում է այս վայրկեանիս ոռուական միտքը:

«Գաւերազմը պէտք է վերջանայ, նա միասակար ու քայ-
քայիչ մի երևոյթ է»: Այս է այդ քաղաքականութեան գլխաւոր
լոզունգը: Գաւերազմի Ֆրասակար մի երևոյթ լինելու հանգա-
մանը ոչ ոք չի ժխտում, եթէ նա ծանօթ է նրա սոսկալի հե-
տեանքներին ու աղէտներին. ոչ ոք չի ժխտում պատեղազմի
քաղաքական ազդեցութիւնը: Բայց թէ ինչպէս վերջացնել պա-
տերազմը—այդ մասին է, որ կարծիքների տարբերութիւն է տի-
րապետում:

Այս պատերազմը առաջ եկած է տետոն ցեղի ախրապետա-
կան տենչանքներից: Գերմանական իմպերիալիզմի աւելագ ախոր-
ժակների արդիւնք է ներկայ համալսարհային եղեռնը:

Դաշնակիցները ասպարէզ իջան զսպելու այդ մարդակուլ

ախորժակները, նրանք ապարելի իջան մի շարք ազատամիտ և արդարացի խոստումներով, որ նրանք արեցին փոքր և ճնշուած ազգերի ազատագրութեան համար: Գերմանական իմպերիալիզմը իր չորսամեայ մղած արիւնայից կռուում հազարու մի փաստերով ապացոյց տուեց, որ նա ոտնակոխում է մանր ազգերի իրաւունքները, որ նրա համար միայն մի սկզբունք գոյութիւն ունի՝ բոլոր միւս սկզբունքներից բարձր ու տիրական, այդ սկզբունքն է՝ Գերմանիոյ կայսրութեան զերիշխանութիւնը ցամաքի և ջրի վրայ:

Այդ սկզբունքը թշնամի նուիրագործեց արեան հեղեղով ու երկիրների աւերածութեամբ: Գերմանիան կոխտեց Բելգիային, խորտակեց չլն ու հարուստ քաղաքները, խաղաղ բնակչութեան իրաւունքները՝ Յոանսթային տիրելու համար:

Գերմանիան միացած Քիւրքիոյ, եղբայրացած վազմի այդ արիւնոտչաւ և բարբարոս ցեղին՝ կոտորել տուեց հայիին, քարուքանդ արեց շէն ու փարթամ Հայաստանը՝ ազատ ճանապարհ բանալու համար դէպի Կովկաս և դէպի Միջագետք: Նոյն միջոցը թշնամի իրագործեց Սերբիոյ, Չերնոգորիոյ մէջ, կոխտելով նրանց տարական իրաւունքները:

Իսկ այս բոլոր փաստերն ու երեւոյթները տեսնելուց յետոյ ուս զազափարախոս ինտերնացիոնալիստները կատարեալ սառնասրտութեամբ ժխտում են գերմանացիների մեծ պատասխանատւութիւնը և քարոզում անպատիժ թողնելով նրան հաշուել նրա հետ:

Դեռ աւելին, ուս զազափարախոսները այն են զոգում թշնամու կատարած սարսափների հանդէպ մեր հայրենիքում, նրա դրաւած անաղին տարածութեան հողերի ու երկրների վերաբերմամբ. այդ բոլորի հանդէպ նրանց խիղճը հանդարտ է, նրանց խիղճը հանդարտ կրկին նաև այն ժամանակ, երբ թշնամու յաղթական բանակները մուտք կը գործեն Պետրոգրադ, կը խեղդեն մեր մատուր ու քաղաքական կեդրոնը և մեզ համար խիստ նուաստացուցիչ տայմաններով գայն կը կապեն մեզ հետ...

Ինտերնացիոնալիստական շարժման պատգամախօսների շարքում յիշատակեցին նաև ուս մեծանուն գրող Մ. Գորկուն և այդ առթիւ անաղին վէճ բարձրացաւ ուսական մամուլում Բուրցևի և Գորկու միջև:

Գորկին իր օրդան «Новая Жизнь» թերթում միշտ արձարծում է այն համաշխարհային մաքերը, որ նա 25 տարիներից ի վեր գրել ու քարոզել է իր գեղարուեստական ու այլ գրուածքների մէջ:

Մ. Գորկին նոր չէ որ հակառակ է դառնում պատերազմին. նա վաղուցուայ սոցիալիստ է, աշխատուոր զանգուածի եռանդուն պաշտպան:

Որպէս ինտերնացիոնալիզմի և հակապատերազմի պատգամախօս՝ նա մաքուր է և համոզուած: Նրա զազափարները բրդխում են կռու համոզմունքից և դատողութիւնից:

Բայց ուսական անգիտակից հասարակութեան շարքերում Մ. Գորկու արծարծած մաքերը մեծ հոսանք են ստեղծել և ազդել ժողովրդի հայրենասիրական ոգուն և պատերազմական եռանդին:

Այդ ազդեցութիւնն է ահա որ մեզ թւում է յոռի և կործանարար: Կարող է մէկը քարձր զազափարներ և համոզմունքներ ունենալ, ինքն ևս գնահատելի ու մեծարանքի արժանի մի անձնատուրութիւն լինել, բայց հասարակական, երկրի քաղաքական շահերի տեսակէտից փաստակար ու աղէտաբեր լինել:

Ռուսաստանի ներկայ ապնապը իր սկզբնաւորութիւնն անհում է երկրի և ժողովրդի ամեն խաւերից, որովհետեւ բոլոր

խաւերն էլ անկայուն են դարձել այժմ, երերուն ու անկազմակերպ:

Մեզ մօտ Կովկասում մանաւանդ ժողովուրդների փոխաբարութիւնների բնոյթը աւելի վտանգաւոր և սպառնալից պէտք է համարել:

Քրդական շարժումը կամաց-կամաց սկսում է լայն ծաւալ ստանալ: Ասում են, որ մեծ քանակութեամբ սպառազինուած ջրդիրի վոճմակները Տաւկաստանից անցել են այս կողմը և տեղական ջրդիրի հետ միանալով սպառազինուած են խաղաղ բնակչութիւնը:

Քրդական այդ շարժումը, որ տույժմ երեւոյթապէս ճաւաղակայինն է անգամանք ունի, քաղաքական և ուղղական մի ծրարգրի իրագործման ծառայող վտանգաւոր շարժում է:

Ձիւնում ջրդիրի խմբերը թիկունքում և ճակատում իրենց անպատիժ սխրագործութիւններով ճանապարհ են բաց անում թրքական բանակին: Նրանք գիտում են գերմանական կատարելագործուած զէնքերով և նրանց մեծ մասը տաւկաստանակ են:

Քիւրք և գեոման կառավարութեանց ծրագիրն էր մաքրել Տաւկաստանը քրիստոնեայ ազգաբնակչութիւնից:

Նրանք հասան այդ նպատակին, առաջին անգամ կոտորեցին հայերին, ապա յոյներին և միւս ոչ-խալամ ազգութիւններին:

Քիւրքերը ձգտում են տիրաւանել նաև Կովկասին, իրենց իշխանութիւնը տարածելու համար Կովկասեան լեռներից մինչև արաբական ծովը և Բիւզանդիոնից մինչև Հնդկաստան:

Նրանց նպատակն է միացնել և համախմբել մանկեղական բոլոր ցեղերը և ստեղծել իսլամական հզօր կայսրութիւն: Ասիոյ մէջ սփռնեան կառավարութեան հետապնդած այդ նոյն ծրագիրը, Գերմանիան հետապնդում է նւրագայում:

Օսմ. կառավարութիւնը նուաճողական այդ ծրագիրն իրագործելու համար փորձեց գրաւել Կովկասը, բայց չը յաջողեցաւ: Այժմ Ռուսաստանի ներքին կազմալոյծ վիճակը պատեն առիթ է տալիս օսմաններին իրենց նպատակը իրականացնելու:

Քրդական շարժումը նախապատրաստական քայլն է այդ ծրագրին, դա քաղաքական և ուղղական մի շատ վտանգաւոր և թագուն նպատակի ազդանշանն է:

Հարուածը բնականաբար, ինչպէս միշտ, այս անգամ էլ հայերիս ուղղուած է և մեզմէ կսկսի:

Եթէ պատուելից կովկասեան ճակատը, թիւրքական արիւնոտ գաշտիր, իրեն հետ զուգորդելով ուրիշ պատրաստի և կատարի սուրբեր՝ հայ ժողովրդի գիականների վրայով ճանապարհ բաց կանի մինչև կովկասեան լեռնաշղթան:

Օսմանեան կառավարութեան այդ ծրագրում, միայն հայերի բնաջնջումն չէ արձանագրուած, Կովկասեան միւս քրիստոնեայ ցեղերն էլ հաւասարապէս պիտի ենթարկուեն այդ վիճակին:

Միայն թէ ծրագիրը իրականացնելու մի մաքիավէլական և խորամանկ միջոց ունի թիւրք կառավարութիւնը. այդ միջոցն է՝ առերես բարեկամութիւն ցոյց տալ միւս քրիստոնեայ ցեղերին և յաջորդաբար կոտորել. ինչպէս Տաւկաստանում նախ առերես բարեկամ ձեռցաւ յոյներին և հայ ժողովուրդը կոտորելուց յետոյ, սկսեց կոտորել նաև յոյն ժողովուրդը:

Մեր դրացի վրացիները թող այնքան միամիտ չլինեն հաւատալու ճարպիկ և շոյող խաղերին: Կովկասի գրաւումն հայերի դիականներին պիտի աւելացնէ նաև իրենց դիականները:

Համախալամութեան ծրագիրը բացառութիւն չի ճանաչում և

եր' ոյթական խոստումները չեն կարող ծածկել Թիւրքոյ թագուն նպատակները:

Այս զարհուրելի ապագան մեզ պէտք է գնէ ազգային մի գորաւոր ներքին աշխատանքի առջև: Կովկասցիները պէտք է փրկեն իրենց ճակատագիրը:

Մենք պէտք է ապացուցանենք վտանգին կարեւորութիւնը, որպէս զի գործը ամուս կառչի ազգամեակատուն և կառավարութիւնը հաշուի առնի իրերի ծանր դրութիւնը:

Ամենից առաջ քրդական շարժումը պէտք է խեղդի, ինչպէս օձը իր բոյնին մէջ: Վերջ տալ աւազակութիւններին և սանձարձակ տարրերին: Խաղաղ բնակչութեան պատահութիւն տալ ինքնապաշտպանութեան և խաղաղութիւնը պղտորող իւրաքանչիւր փոքրիկ քայլը, խորտակել իր սկզբնաւորութեան մէջ:

Այդ բանին պէտք է ձգտեն երկրի բոլոր տարրերը, որովհետեւ բոլորին էլ հաւասարապէս վտանգ է սպառնում:

Ռուսաստանում գիտակցում են վտանգը և Մոսկուայի մէջ շտապում գումարել մի խորհրդակցութիւն: Կովկասի ժողովուրդներն էլ պէտք է խորհրդակցութիւն կազմեն Կովկասի խաղաղութեան և ապահովութեան համար:

Առանձին խորհրդակցութիւնը Կովկասի համար կարեւոր է այն տեսակետից, որ Կովկասը առանձին պայմանների և դրութեան մէջ է ապրում, հեռու է Ռուսաստանից և միայն ինքն կարող է ըմբռնել իր վերջերն ու նրանց զարմանք գտնել:

Անդրկովկասեան ժողովուրդների խորհրդակցութիւնը կարեւոր և այժմեական մի խնդիր է Կովկասի սպառնացող վտանգին դիմագրաւելու համար:

Մենք վստահ ենք, որ Կովկասում ապրող բոլոր տարրերի և խաւերի անկեղծ հայրենասիրութիւնն ու աշխրջութիւնը կարող է փրկել մեր երկիրը:

Ծ. Թորգոմեան

ԳՐԱԿԱՆ ԵՎ ՆԱԽԵՐԱՆԵՐ *

Միթէ, իսկապէս, Ռուսաստանի ժողովուրդը չունէր փրկութեան մի երրորդ ճանապարհ: Նրան պէտք էր ուրեմն կամ բռնակալի գաւազան և կամ անխնայութեան խայտառակութիւն: Իրաւացի էր ուրեմն Կերենսկին, երբ կանչում էր զայր-լիր — «Ազատ քաղաքացիներ էք դուք, թէ ապստամբ ստրուկներ...»

«Ապստամբ ստրուկներ...» կամ աւելի անարգական մի բան՝ նուիրած այնպիսի անարգ վարմունքի դէմքին, որ վերջերս ըստպահում է քարուքանդ անել ամբողջ Ռուսաստանը և նրա ձեռք բերած այնքան չքեղ, այնքան իղէլական ազատութիւնները ջրնջելու...

Մաքսիմ Գորկին, սրանից մի տարի առաջ գտնում էր, որ ռուս ժողովրդի մէջ կայ երկու հոգի — Ծրոպական և Ասիական, որ այդ երկու հոգիները խառնուած են ռուս ամբողջ վարմունքների մէջ և նրանք են ղեկավարում ամեն ինչ:

Եւ, բայց — կանչում է յօղուածագիրը — ձրն է Եւրոպական այդ հոգու մէջ, ձրն է խառնուրդը գոնէ: Ուշադրութեամբ ձեր շուրջը նայեցէք, կարդացէք լրագիրները, գնանցէք այն, ինչ կատարւում է բանակում, գիւղերում, միմիասրների առանձնատեսակներում, գործարաններում և կոմիսարիատներում...

Չննցէք և ասէք մեզ — ձեր է Եւրոպական ոգին: Զէ որ ամեն ինչ Ասիական է միայն և գուտ Ասիական... Ամեն բան և ամեն ինչ վերջերս Ռուսաստանում, բոլոր զատակարգներն ու դա-

սերը, բոլոր ազգերն ու հաստատութիւնները սխտեմատիք կերպով ու կանոնաւորութեամբ քայքայում են ու խայտառակութեան մէջ ընկնում:

Յիշաւի, առաջ գոնէ սահմանափակ ջրջանների, որոշ խմբակների մէջ էր տեղի ունենում խայտառակութիւններ և այն՝ փոքր ի շատէ գաղտագողի, փոքր ի շատէ անհամարձակ և գողութիւն: Իսկ այժմ, Այժմ — կեցցէ ազատութիւն և հաւասարութիւն — այժմ գողերն ու շահագործողները վխտում են շուրջը յանդգնորէն և համարձակ քեզ կողոպտում են այժմ ամենքը — և՛ կառապանը, և՛ բանուորը, և՛ հրատարակիչները, և՛ մի իրիծները:

Առաջ Ռուսաստանի մէջ համեմատաբար քիչ էին դատարկապորանների խմբակները, որոնք պարագիտի պէս գերանում էին աշխատուորի արեւնով: Իսկ այժմ թափառում են (և սակայն ամենքից աւելի լաւ են ապրում) կարծես ամենքը — թէ գինեւորականը, թէ բանուորը, թէ անյայտ է ինչ գործով՝ միտինդից — միտինդ թափառող միմիասրները, այլ և համագումարներ կազմող ու վճիռներ կայացնող գիմնադիւստները:

Կեցցէ աւակավարական հանրապետութիւնը, շատ լաւ, հիանալի, բայց ինչու օղը ճնշի է այսքան, ինչու թախիծը խեղդում է մեզ և ամօթը սեղմում է մարդու կուրծքը Ռուսաստանում:

«Մայրից-ծայր, Սպիտակ ծովից մինչև Սև ծովը, նախկին ազգամեակատից մինչև հեռաւոր Արեւելք»՝ միմիասր մարդիկ կարծես զբաղուած են միմիայն խայտառակելով մեր երկիրը: Խայտառակում են իրենք — իրենց՝ ազգեր աւելջ, Ռուսաստանի վրայ ծիծաղելու են ելել Ֆինլանդիան, Ուկրայինան, անապարանքով գինուում է Կովկասը, տենդային արագութեամբ շտապում են բաժանուել մինչև իսկ Շիխելուբզն ու Կոստրոման: Ո՛ւմն է հերթը այժմ, անխառնելու և քաջայելու երկիրը — արցնում է յօղուածագիրը:

Ընդհանրապէս, սխտեմատիքաբար — շարունակում է Վասիլսկին, նոյն եռանդով քայքայման գործին այժմ են տալիս և խորտակում են նաև գառային խմբերը: Բանուորական շիրտերը, սոցիալիզմի գաղափարախօսութիւններն միմիայն իւրացրել են կարծես՝ «գրգանք» նաք եղածին չափ շատ ուղեցնելու (вс карманъ то, вс карманъ хороши поборъ) մտածութիւնը: Բանակը ոչ միայն չի ուզում այլևս քաջարի լինել, այլ մինչև իսկ դարեմուր խմելու է գնում գերմանական խրամատների մէջ, տալիս է միմիասր դատաւիբներ, ջարդ ու փշուր է տնում գնացքներ և սպանում կայարանապետներին... Աւելի հեռուն, գիւղացիները, որոնք շատ լաւ գիտեն թէ ի վերջոյ հողերը իրենց պատի աւցնեն, բայց որոնք չեն ուզում սպասել Օրէնսդիր ժողովին, ապահորէն կողոպտում են և ոչնչացնում կալուածատէրերի տները, ջարդում հայելիներ և գաշնամուրեր... Նոյն չափով և խայտառակութեան մէջ են հաստատութիւնները... Ապա այդ թպրաացող, մոլորուած և ողորմելի կոմիսարիատները և ժամանակաւոր կոմիտէները... Ապա այդ բոլոր տեղական բանուորական պատգամաւորութեան խորհուրդները, որոնք հասել են ցնիզուրութեան փառքին և զբաւելու են ելնում ոչ միայն իրենց անդուրեկան թերթերը, այլ մինչև իսկ տպարա ները...

Ապա, վերջ ի վերջոյ երկիւղի մէջ տապալկող ազգաբնակչութիւնը, որ առանց բացառութեան և վախից՝ ձեռննում է ինքզինքը ոչ միայն հանրապետական, այլ շատ թուղ սոցիալիստ և ռուկում է իր ներքին, սրտի ներքում խօսող «ես»-ի արտայայտութիւններից... Իսկ մյուս կողմից՝ ապա այն հակայ և բազմամիլիոն անզբաղէտ և արգէտ Ռուսաստանը, որ այնքան յիշեցնում է իսկական սկիւթացիներին ու XII դարի վայրենիների խումբը...

Թիստ, շատ խիստ է վասիլեակին: Դառնորեն խիստ և արեւ-
որդէն համարիտ: Զարուրելի թախիժն ու զայրոյթի խառնուրդը
միայն կարող է լինել այնքան կծու այն խայտառակութիւնների
գիմաց, որոնց ենթակայ է այժմ այս ամբողջ լայնածաւալ երկի-
րը և որոնք փուլափուլ անեղ անսարանն են պատկերացնում ա-
մեն հայրենասէրի համար: Եւ կարելի է արդեօք չը դառնանալ
այնքան, վերջ ի վերջոյ չասելու համար մինչևիսկ այսպիսի կի-
զիչ խօսքեր:—

Ե՛րևն է, քայքայել էք ուզում, գոնէ հերթով արէք պարոն-
ներ, հերթով: Բնէ էք միանգամով բզբռելու ելել Ռուսաստանը,
կարգով կանգնեցէք, հերթ պահպանեցէք, գոնէ մի անգամ կարգ
ու կանոնով գործէք, կարգ ու կանոնով քայքայեցէք: Ո՛վ է առա-
ջինը—բանուորները: Սպասեցէք զեռ, ընկերներ, բանակը գեռ չի
վերջացել ինք-զինքը խայտառակելուց... Եիսկ եթէ բան է, յիշա-
ւի, հերթ պահպանել չէք ուզում և շտապում էք—կայ ուրիշ մի-
ջոց ևս: Կարելի է գնալ ու ներողութիւն խնդրել Նիկոլայ Ռո-
մանովից և աղաչել, որ նորից իր զահը բարձրանայ... Կարելի է
խղճալ և ընդունի ամենողորմածաբար... Շերդ Կայսերական
Բարձրութիւն... ողորմած եղէք... Ձեր ոտքն ընկած՝ համարձակ-
ւում ենք աղաչել... ներեցէք մեզ—կատարեալ տխմարներ: Սը-
խալ գործեցինք: Մենք կարծում էինք թէ սիրում ենք ազա-
տութիւնը: Անիծուած թող լինի նա—այդ ազատութիւնը: Ի՛նչ
պէտք է նա մեզ, Բնէ մեզ վայել բան է: Մեզ—Ասիացիներիս
պէտք է միայն թագաւոր, նոյն իսկ փարաւոն՝ պրիստաւներով,
ժանդարմներով, գազանի ոստիկաններով ու գահիճներով: Այն
ժամանակ ահա կարգը կը վերականգնուի, բանակը կը կարգա-
ւորուի, արդիւնազորութիւնն էլ կը լինի, բանուորն էլ, Ռուսաս-
տանն էլ կ'ապրի... Ձերդ Կայսերական Մեծութիւն, ողորմած ե-
ղէք, հրամայեցէք կառավարելու Ռուսաստանը և մեզ, տխմարնե-
րիս, խելք սովորեցնելու...

Ի՛նչ աւելացնել այս ամենի վրայ: Հարկ կայ այլևս բա-
ցատրութիւնների և որ և է խօսքի այսքան պերճախօս զայրոյ-
թի և դառնութեան առաջ...

Վ. ՓԱՓԱՋԵԱՆ

(ՎԵՐՋ)

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԻ ԴՈՒՄԸՅԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջապէս երկար պայքարներից յետոյ կայացաւ քաղաք-
իրաւաստւոնների ընտրութիւնը: Ընտրութեան արդիւնքը հետեւեալն է
№ 1 ցուցակը (սոցիալ գեմոկրատ կուսակցութիւն) ստացել
է 39,498 ձայն, 50 տեղ: № 2 ցուցակը (վրաց ազգ. դեմոկր. կու-
սակց.) ստացել է 2992 ձայն, 4 տեղ: № 3 (սոց.-յեղափոխ. կու-
սակց.) 15 642 ձայն, 20 տեղ: № 4 (Հայ Յ. Դաշնակցութիւն) 18,221
ձայն, 24 տեղ: № 5 ցուցակը՝ (վրաց ֆեդերալիստներ) 3176
ձայն, 4 տեղ: № 6 ցուցակը՝ (Նաւթլուդի քաղաքացիներ) 177
ձայն: № 7 ցուցակը՝ (Ժողովրդ. Ազատ. և Հայ Ժողովրդ. կուսակց) 5214
ձայն, 7 տեղ: № 8 ցուցակը՝ (բուլղարներ) 5245 ձայն, 7
տեղ: № 9 ցուցակը՝ (հրէաների) 1033 ձայն, 1 տեղ: № 10 ցու-
ցակը (Հնչակեաններ) 345 ձայն, ոչ մի տեղ: № 11 ցուցակը՝ (ման-
մեղականներ) 1934 ձայն, 2 տեղ: № 12 ցուցակը՝ (Դիգորէի
քաղաքացիներ) 48 ձայն: Ընդամենը՝ 92,000 ընտրող և 120 ի-
րաւաստու:

Ըստ ազգութեան՝ ձայնաւորները ստորաբաժանւում են այս-
պէս. հայեր՝ 48, վրացիներ՝ 39, ռուսներ՝ 27, մանմեղականներ՝ 4
և հրէաներ՝ 2:

ԱՆԵԾՔ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Չորս մեծ գետերը հանդարտ հոսում էին Եդեսի միջից, և
մերթ ախուր մոնչոցով, մերթ ուրախ կարկաչունով առաջ էին
ընթանում: Երկինքը տարածել էր իր կապոյտ կամարը. գիշեր-
ները լուսինը, աստղերի հետ պար բռնած՝ իր կաթնագոյն լոյսը
տարածում էր այնտեղ. փայլփլում, ցուլացնում էր դրախտի գե-
ղածիժաղ լճերի վէտ-վէտ ափերնը, գետերի ծածկուն կոհակ-
ները, ցերեկին արեգակը իր պայծառ կենդանացուցիչ ճառագայթ-
ները առատօրէն սփռում էր ամեն տեղ և կեանք տալիս դաշտ
ու հովիտին, լեռ ու ձորերին, ուր ահում էին խոտ ու կանանչ,
ծառ ու ծաղիկ, և ամպերը թափում էին մարգրիտ անձրևներ,
զովացնում էին դրախտի բոյսերին, որոնք ծաղկում, փթթում,
զարգարում էին գեղեցկութեամբ: Պճնւում քաղմագոյն անու-
շանոտ ծաղիկներով, մեղմիկ գեփիւրը միշտ շոյում, համբոյքներ
էր տալիս դրախտի երանութեան ծաղիկներին, և անուշ բուր-
մունքը տարածում չորս կողմը:

Քոչուներն այնտեղ ունեղ և ուրախ քաղցր գայլայով բը-
ներ էին հիւսում, պախրէն ու այծեամ մազում էին լեռն ու
ձոր: Մեղունքը մեղմիկ բզբոցով մեղր էին հաւաքում, վայրի
զազանները բարձր լեռներում, խոր անտառներում ազատ թա-
փառում և երկնակամարի վրայ թեւածող արծիւները խրոխտ
հայեացքներ էին բեւեռում ամենուրեք:

Արարչագործութեան վերջին ձեռագիրը—մարդը, որ ներ-
շնչում էր Արարչի շնչով և որին հրամայւած էր իշխել բոլորի
վրայ՝ գառապարտւած շքրամբ ճակատի անէծքին՝ ճգնում էր
այնտեղ, քրտինք էր թափում, ստեղծագործութեան թերիները
ինքը լրացնում և Արարչագործի անուան նուիրում տաճարնե-
րում երկրպագութեամբ փառաբանում Ստեղծողին, խունկ էր
ծխում Նրան, և նրա ազօթքները խառնուկով դրախտի թռչուն-
ների գեղեցիկներին, շրերի կշկշոցին, բարձրանում էր դէպի
վեր. դէպի յաւիտենական տշխարհը, ուր հրեշտակները այդ
փառաբանութիւնները տանում մատուցանում էին Արարչին:

Աստուած լսեց ազօթողների ձայները, հառառեց դրախտի
բուրմունքը, գոհունակութեամբ շուրջ սպիտակ մօրուքը, ծափ
զարկեց, կանչեց սպասաւորող սեր-վալներին ու հարցրեց. —Մը-
տեղից են զալիս այս գեղեցիկ երգերի սքանչելի ձայները, այս
հոգեզմայլ փառաբանութիւնները, այս անուշադոտ բուրմունքը:

—Տէր, պատասխանեցին հրեշտակները, քո ստեղծած նդե-
մից, քո քանդակած դրախտից:

Տիրոջ գէմքը այն ժամանակ կնճռառուեց, խոժոռ հայեաց-
քը սնեռեց երկրպագութեամբ սպասաւորող հրեշտակներին և
զայրացած զոչեց.

—Ես այդ դրախտը անիծել եմ, ես հրամայել եմ երկնքին,
որ կապոյտ կամար կապի նրա վրայ, արեւն ու լուսնեակին՝ որ
հերթով լուսաւորեն, աստղերին՝ որ գիշերները զարգարեն նրա
ջիւղ երկնակամարը: Պատուիրել եմ չորս մեծ գետերին, որ
միշտ հոսեն և ոռոգեն նրա լեռներն ու դաշտերը, հողին՝ որ
միշտ կանանչով ծածկուի, դաշտերը զարգարուն ծաղիկներով,
լեռն ու ձորը անտառներով: Ես ասել եմ ամպերին, որ շարու-
նակ ցոզեն, զովացնեն նրանց. գեփիւրին՝ որ միշտ սլանայ, շո-
յէ, փայփայէ իմ ստեղծած զարգարանքներին, որպէս զի նրանք
չը դալկանան, չը թուովին: Ես թոյլ եմ տուել զազաններին,
թռչուններին, անբան անասուններին այնտեղ ապրելու, դուար-
ճանալու. բայց ես խստիւ արգիլել եմ, որ Ազամարդին այնտեղ
լինի ուրախ, երջանիկ, երգող ու փառաբանող. նրա բաժինը պի-

տի լինի միայն քրտինք ու արցունք և դրա համար ես այդ երկիրը չըջալատեցի չար և անգութ դրացիներով, այնտեղ ուղարկեցի իմ անէծքի գործիքները—Ճինգիզ-խանին, Լենկթիմուրին, Ալփասլանին, Շահապադանին, արաբացիներին, Ասիոյ խորքերից այնտեղ բերի կործանող, քանդող մոնղոլներին և վերջապէս կարմիր Ապրիլ-շամխանին, եւ միջի Նրանք չը կարողացան բնաջինջ անել այնտեղ բնակուող մարդկանց, միջի քարուքանդ չարին Նրանց կերտուածները, հիմնայաւոր չարին Նրանց եկեղեցիներն ու տաճարները։ Այժմ իսկ թող զնա Սազայէլը, մտնի իմ ծառայ Վիլհելմի, Քալէաթի, Էնվէրի սիրտը, թող Նրանք դառնան իմ զուլումի գործիքները, շարունակեն աւերումի ու քայքայումի պործը, թող քանդեն տաճարները, քար քարի վրայ չթողնեն տմեն ինչ, թող ջնջեն այնտեղից իմ անունը փառաբանողներին, որովհետեւ ես անիծել եմ Նրանց։

Սազայէլեան սե գունդը սաւառնեց դրախտ երկրի վրայ, աստղերը գողգողալով թագ կացան մութ ամպերի տակ, ծուխը բարձրացաւ, արևի լոյսը ծածկուեց, լուսինը կարմրեց, դրախտի չորս մեծ գետերը արիւն գարձան և իրենց կարմիր յորձանքների հետ քշեցին տարան մարդկանց, կանանց ու երեխաների դիակները։ Թուլունները սրտաճաք եղած փախան այնտեղից, կըռուկները երաճեցին շատ բարձրից, տխուր կռուցով չուեցին հետու, արագիւնները տեղ չը գտան բոյն շինելու, մնացին օձերը, սև ագռակները, գիշակեր գազանները մութ անտառների, խոր ձորերի մէջ դիակներ յօշոտելու։

Փառաբանութեանց փոխարէն՝ անէծքի, լացի ու կոծի ձայն, խնկի փոխարէն՝ զարշահոտութիւն բարձրացաւ Տիրոջ աթոռին և Բարձրեալի զէմքը նորից կնճռոտուեց։ Նա կրկին կանչեց սեռովբէներին։

—Այս ձայներն ու զարշահոտութիւնը ինձ հանդիստ չեն թողնի, մրտեղից են Նրանք։

—Քո սիրած Եղեմից, Տէր, Քո զարգարած դրախտից, որի բնակիչները փշրեցին իրենց աստուածներին, քանդեցին Նրանց մեհանները իսէր Քո միածին որդու, Նրա համար տաճարներ կռուցին, ու փառաբանում էին Քո և որդւոյդ անունը, սակայն զա Քեզ հանելի չը թուաց, Տէր, այժմ սազայէլը քանգում, կործանում է Քո ստեղծած գեղեցիկ դրախտը... Տէր, Դու ճոռացել ես Եղեմի բարձր սարի վրայ շրջեղեղեղ ազատուած Քո ծառայ, Նոյին արած խոստումդ, Քո օրհնութիւնները որ տուել ես Նրա որդոց ու ժառանգներին, քո օգնութիւնը Դրիգորին, Տրդատին, Քո փառքն ու շնորքը Մեսրոպին, Քո ուժը Մամիկոնեան իշխաններին, որոնք երկար ժամանակ պայքարեցին սուրբ անունդ բարձր և տիրական պահելու համար։

Տէրը կիտեց յոնքերը, մի բուզէ լուռ ժառանգ և ազա հարցրեց։

—Դրախտի որդիները արդեօք դիմադրում են իրենց վրայ եկած փորձութեան և չարիքներին, յիշում են իմ ծառայ Պօղոսի բերանով ասուած զգի զով սիրէ Տէր,—ասնջէ։ Կատարում են արդեօք Մովսէսի միջոցաւ հրամայուած շահն ընդ ահանս օրէնքը։

—Այո, Տէր, լսիր, արտասուներների միջից զոհաբանութեան ձայներ են գալիս և տես, կովկասի լեռներից մինչև Տաւրոսի շղթան, Սև ծովից մինչև Միջերկրական՝ ինչպէս անէծքի զուլումի գործիքները փշրում, թափում են, նայիր և տես, որ լուսի գործիքները փշրում, թափում են, նայիր և տես, որ պիսի գիւցազնութեամբ կուում են դրախտի վերաւոր, արեւնոտ դաւակները, գալարումների մէջ անգամ փաթաթուած են և խեղդամահ տնում չարագործներին։

—Տէր, մեծ է Քո բարեկութիւնը, բայց աւելի շատ է Քո

զթութիւնը, աւելի հզօր են Քո օրհնութիւնները որ տուել ես Եղեմի բնակիչներին և Քո անէծքները անգոր են Քո զթութեան, օրհնութեան և ժանաւանդ Քո աստուածային սիրոյ զէմ, որ ունիս զէպի դրախտն ու իր հարազատ դաւակները...

Տիրոջ զէմքը զուարթացաւ, պայծառ լոյսը պարփակեց Նրա ալիներ գլուխը, Նա խորասուզուեց մտքերի մէջ և մի մեղմ ու պարզ ժպիտ անցաւ Նրա պատկառելի զէմքի վրայ, իսկ ապաստարոյ սերովբէները սկսեցին երգել «Սվսաննա ի բարձունս...»։

Արեւ

ԲԾԱԻՈՐ ՏԻՖԸ

(Typhus exanthematicus)

Քաղաքների Միութեան գերեզմանատունը շրջելիս՝ առանձին անձկութեամբ կարդալով տապանաքարերի վրայ, «մեռաւ բժաւոր տիֆից բժշկ այսինչը, այսինչ ժամանակ», արտի առանձին կսկիծով յիշեցի իմ սիրելի ընկեր բժիշկ Վահան Գէորգեանին և Սարկիզմի Ֆ 1 հիւանդանոցի ամենից յարգուած զլիսաւոր բժիշկ Կարապետեանին, որոնք անցեալ տարի զոհ գնացին բժաւոր տիֆին։

Չը նայելով իւր ահաւոր բնոյթին, բժաւոր տիֆի ժապին շատ աւելի քիչ է խոստել, քան իսկապէս նա արժանի է, սա. կաւ է զրաւել առանձնապէս մեր ուշադրութիւնը, որովհետեւ առիթ չենք ունեցել հանաչել Նրան։

Նոյնիսկ այն երկրներում, որտեղ նա գործել է մեծ աւերածութիւն, չեն հանաչել Նրա իսկական անունը և յաճախ չիտթել են ժանտախտի, աղիքային (ab dominolis recurrens) այսինչը վերագարձ տիֆի հիւանդութիւնների հետ, կամ զանազան անուններով են որակել Նրան (սովի տիֆ, պտտերազմի տիֆ, պետիսիական տիֆ), իսկ ամերիկացի բժիշկները «Բրայլի հիւանդութիւն» էին կոչում Նրան։

Թէև արդէն 16-րդ դարում Ֆրակաստորիւսը բաւականին մանրամասն տուել է այս հիւանդութեան նկարագրութիւնը, երբ Լոտրեկի քանդակից 30 հազար զինուոր շատ կարճ ժամանակում զոհ գնացին այս սոսկալի հրէշին։ Մինչև ներկայ պատերազմը՝ նա ժողովուրդապէս այնքան է հեռաքրքրել մեզ, որքան տաք երկրների ընդի-ընդի, ահագն է այլ հիւանդութիւնները։

Իմ տեսածներից, լսածներից և կարդացածներից զոնէ ես այն համոզման եմ եկել, որ եթէ բժիշկները նոյնքան մեռնէին ուրիշ հիւանդութիւններից (իրենց պաշտօնը կատարելիս), որքան բժաւոր տիֆից են մեռնում, այլևս բժիշկ չլիտի մնար աշխարհի երեսին։ Բժաւոր տիֆի պատկերը բնորոշելու համար բերենք մի քանի օրինակներ։

Ռուսաստանում 1900—8 թ. բժաւոր տիֆով հիւանդացել են՝ մօտ 575,000 մարդ և մեռել՝ 42,000։

Ռուս-առնկական պատերազմում 1877—78 թ. հիւանդացել են տիֆով մօտ 200,000 մարդ, որից մեռել են՝ մօտ 44,000-ը (այս թուերի մէջ են մտնում և տիֆով ու պարատիֆով հիւանդներ)։ Մինչդեռ կոստի գաշտում սպանուել են մօտ 35,000-ը միայն։ Սերբիայում ներկայ պատերազմի սկզբում, զրեթէ մի տարուայ ընթացքում, 48,000 մարդ զոհ գնացին այս հրէշաւոր հիւանդութեան։ 350 բժիշկից մեռան 120 հոգի։ Նոյն թուին Սամարայում հիւանդացան 11 բժիշկ, որից մեռան 5։ 1908 թ., երբ համաճարակը խիստ չէր, Ռուսաստանում մեռան 32 բժիշկ։ Իրլանդիայում 1847 թ. հիւանդացան մօտ 500 բժիշկ, որից մեռան 147 հոգի։

Վարակման նպատակով պայմաններն են. վատ բնակարանը, կեղտոտութիւնը, խիստ չքաւորութիւնը, ֆիզիքական և մտաւոր յոգնածութիւնը, խիստ բնակութիւնը, ինչպէս չքաւոր ընտանիքներում, դերքերում, խաւամտներում, զօրանոցներում, պաշարում քաղաքներում, զօրաբանակներում և ընդհանրապէս պատերազմի ժամանակ նաև կայարաններում և բանտներում: Այս նոր կրօն ծանր հիւանդութիւնները, մասնաւոր վարակիչ, ինչպիսիք են աղիքային, վերադարձ ախիւր, արիւնալուծը, խոլէրը և միջատները, զիտաւորապէս ոչիւր:

Պետրոգրադում 9-ամեայ տեղեկագրից երևում է, որ հիւանդներից 97 0/0-ը չքաւորներից են եղել, իսկ 3 1/2 0/0-ը միայն հարուստներից:

Լոնդոնի տեղեկագրին եթէ նայենք, 19,000 բժաւոր տիֆից ամբողջ 97 0/0 առեւել է չքաւոր դասակարգը: Հիւանդութեան և մահացութեան ամենամեծ տոկոսը ոչիւր ու կեղտոտ մեկսիկացին է տալիս:

Արեւմտեան Աւրոպայում շատ գիտնական կամ բժիշկ ոչիւր երես չի տեսել իւր կեանքում, բժաւոր տիֆն էլ չի տեսել, և զօրմանալի չէ, որ 5 տարուայ ընթացքում ոչ մի կլինիկայում, կամ պոլիկլինայում, լինի Ֆրանսիայում, Շվեյցարիայում, Բէ Գերմանիայում, բժաւոր տիֆի երեսը չը տեսայ և ոչ մի անգամ: Լուսաւոր երկրներում եթէ պատահում են երբեմն ոչ թէ մասնակի դէպքեր, այլ նոյն իսկ համաճարակներ, բայց դրանք առաջ են գալիս ա) ազէտ հարկաններ, բ) երկրի ֆինանսական նեղ կացութեան պատճառով, ինչպէս այդ եղաւ Անգլիայում 1862 թ., որ 7 տարուայ ընթացքում մօտ 14 հազար մարդ հիւանդացաւ: Եթէ չեմ սխալուում, բժաւոր տիֆի ամենամեծ համաճարակը Ռուսաստանում եղել է 1908 թ.—104,000 դէպք է պատահել, որից 272-ը միայն Պետրոգրադում: Այս հանգամանքը կարելի է վերագրել ներքին խլրտուկներից առաջացած անտեսական ճգնաժամին, որպէս արդիւնք 1904—1907 թ. քաղաքական դրութեան: Ռուսաստանի մի քանի ներքին նախնական հիւանդութեան դէպքերն ընդհանրապէս մարտ ամսին է լինում, երբ ցորենի պաշարը արդէն սպառած է լինում և գիւղացիները շատ զրկուած են ապրում:

Բժաւոր տիֆը շատ հազիւ է պատահում ամառը, և սովոր, բարբար սկսում է աշնանը և զարգանում ձմեռը, իսկ շատ ատք երկիրներում նա ընդհանրապէս աւելի լեռնային տեղերում է պատահում: Այսպիսով կարելի է ասել, որ բժաւոր տիֆը յատուկ է ցուրտ և բարեխառն երկրներին:

Ինչպէս ընդհանրապէս ամառը բժաւոր տիֆի համաճարակներ չեն լինում. հաւանորէն կարելի է բացատրել նրանով, որ ամառը ոչիւր էլ շատ քիչ է լինում, մարդիկ աւելի թեթեւ են հագնուում և աւելի մաքուր պահում իրենց մարմինն ու շորերը: Բժաւոր տիֆով հիւանդանում են զլխաւորապէս 15—30 տարեկան հասակում, այլ կերպ ասած, ջանիւնները, բայց նրանք աւելի հեշտութեամբ էլ բժշկուում են, մինչդեռ հասակավորների համար ընդհակառակն է:

Իսկ սեռը զրահանապէս նշանակութիւն չունի: Ժիշտ է տղամարդիկ աւելի են հիւանդանում, բայց դրա պատճառը միանգամայն այլ է: Իսկ այնտեղ, որտեղ կինը տղամարդու հետ հաւասար աշխատում է, բժաւոր տիֆը բնաւ չի հարցնում, թէ սա բժիշկ է, թէ բժշկուհի, ֆելդշեր, ֆէլդշերուհի, գթութեան բոյր կամ հիւանդապահ:

Մասնաւորները և կաշուեզորաները շատ սակաւ են հիւանդանում բժաւոր տիֆով: Բժաւոր տիֆի ահաւոր պատկերը, նրա աւերածութիւնները տեսնելուց յետոյ բնաւ տարօրինակ չը պիտի

համարել այն սխալ կարծիքը, որ կազմուեց ոչ միայն ամբոխի, այլև շատ գիտնականների մէջ բժաւոր տիֆի վարակման բնոյթի մասին, որ նա տարածուում է ոչ միայն ոչիւր, լուրի, մշաքի, մոծակի և այլ միջատների, այլ և օդի միջոցով: Այստիպով բաւական է միայն հիւանդի սենեակը մուտք գործել, կամ նրան տեղափոխած կտոքը նստել, և վարակուեցիր արդէն: Օդի միջոցով վարակուելը պնդում էին մասամբ էլ նրանով, որ այդ հիւանդութեան ժամանակ շատ անգամ միանում են կոկորդի և թռչների հիւանդութիւնները:

Սակայն հանգամանորէն կատարած գիտնական փորձերը եկան ապացուցելու, որ բժաւոր տիֆի վարակման և տարածման ամենազլխաւոր միջոցը գրեթէ բացառապէս ոչիւր կոչուած միջատն է, որ մեղ ամենիս տարաբախտաբար բաշ մտնոթ է:

Միջատները—լուրի, մոծակի և մշաքի կատարած դերը վարակման խնդրում աւելի շատ պատահականութեան կարելի է վերագրել: Յիշուի, եթէ յիշած միջատները, չը հաշուած ոչիւր, տարածելու լինէին բժաւոր տիֆը, այն ժամանակ ամառը, մասնաւորապէս և խոնաւ երկրներում, մեծ չափերով պիտի տարածուէր բժաւոր տիֆը: Բացի այդ հարուստ դասակարգն ևս այնքան զերծ չպիտի մնար այս հիւանդութեան ճանկերից, որովհետեւ թէև հարուստը շատ աւելի լուր պայմաններում է ապրում, բայց գրեթէ նոյն չափով ենթարկուած է նա լուրի, մոծակների և մշաքների խոշտանգումներին, որքան և աղքատը:

Խնդիրն այն է, որ բժաւոր տիֆի թոյնը գտնուում է հիւանդի արեան մէջ. հետեւապէս և ամեն մի խանոզ միջատ պիտի պատուաւաւէր այդ թոյնը այն մարդկանց, որոնց բաւականաչափ կարողանում է խանել: Այստեղ կայ մի հանգամանք, որ խնդիրը պարզում է մեղ համար, այդ այն է, որ ոչիւր մարմնի մէջ բժաւոր տիֆի թոյնը պիտի կատարէ որոշ շրջան 5—6 օր, որպէս զի պատրաստ լինի վարակման թոյնը: Այսպէս են ասում գիտնականները, իսկ գիտնականներին մենք պիտի հաւատանք, թէև նրանք շատ անգամ են համոզել մեզ իրենց փորձերով, մինչև որ մի ուրիշը եկել է այդ համոզումը, հաստատ հաւատը խախտելու և նոր գաւառանք բարոյելու: Որչափ ինձ յայտնի է, գիտնականներից աւելի շատ զբաղուեց այս խնդրով Նիկոլլը և Մաշուակովսկին: Վերջինիս այս հարցում Պետտենկոֆների հետ կարելի է համեմատել: Որովհետեւ, ինչպէս վերոյիշեալ գերմանացի պրոֆէսորը բացի միւսների վրայ արած փորձերից, իր վրայ էլ կատարեց կուլ տալով հիւանդների փրսխածը, այնպէս էլ Մաշուակովսկին բացի ծովային խոզերի, կապիկների ու մարդկանց վրայ կատարածներից, իւր վրայ էլ փորձեց՝ ներարկելով բժաւոր տիֆով հիւանդի արիւնը և նա հիւանդացաւ բժաւոր տիֆի նշաններով 18-րդ օրը:

Բժաւոր տիֆով հիւանդների վրայից վերցրած լուրից չը հիւանդացան ոչ կապիկները, ոչ ծովային խոզերը և ոչ էլ մարդիկ, որոնց ենթարկեց նա այդ լուրի խոշտանգումներին, իսկ ոչիւրները առաջ բերին բժաւոր տիֆ 5—6 օրից յետոյ: Վարակման խնդրում զեր է խաղում զլխաւորապէս շորի ոչիւր, որի մարմնի մէջ բժաւոր տիֆի թոյնը մնում է մօտաւորապէս մի շաբաթ, իսկ զլխի ոչիւրի մէջ մնում է մօտ մի օր: Վարակուելու համար անհրաժեշտ չէ անպատճառ ոչիւր կծելը, բաւական է որ նրա արտաթորութիւնը մնասուած կաշուի միջոցով արեան մէջ անցնի, կամ ոչիւր մարմնի վրայ տրորելով, մարդ ինքն իրեն պատուաստէ: Ինչպէս որ մի հիւանդի մարմնից թոյնը այս կամ այն միջոցով իր մարմնի մնասուած կաշուի մէջ է մտնում:

Մոռացայ ասել, որ բժաւոր տիֆի թոյնը անցնում է ոչիւր ձազի մէջ: Պատահել են հիւանդութեան դէպքեր, երբ նկատի են ունեցել ոչիւր կծելը և հիւանդացել կծած օրից 11 օր անց: Իմ

ծանօթ բժշկաներից մէկը (Մաւրդազի), որ հիւանդացի էր բժաւոր Թիֆոյ, պատմեց, որ նա հիւանդացաւ 13 օր յետոյ սկսած այն օրից, երբ Ռիլը կծել է նրա ծոծրակը:

Միանգամայն մի կողմն եմ թողնում բուն բժշկական մասը, այսինքն թէ ինչ նշաններ, ինչ բնոյթ և բարդութիւններ ունի այս հիւանդութիւնը, կամ ինչպէս պիտի բժշկել նրան, ա) որ պրոֆաններին հազիւ թէ այդ որեւէ ծառայութիւն մատուցանի և բ) որ գլխաւորն է՝ մեր մամուլը այնպէս է երես դարձնում գիտական յօդուածներին և այնպէս ետանդով կրճատում նրանց, որ դառն փորձերը մեզ սովորեցրել են՝ խնայել ժամանակը՝ աւելի ուրիշ նպատակների համար:

Անհրաժեշտ է սակայն գէթ մի քանի խօսք այն մասին, թէ ինչպէս կարելի է պաշտպանուել այս ահաւոր թշնամուց:

Ամենից առաջ չը պիտի մոռանալ, որ բժաւոր Թիֆից առողջացած հիւանդը դեռ ևս կարող է 15—16 օրուայ ընթացքում վարակման պատճառ դառնալ, այնպէս որ հարկաւոր է այս հանգամանքը ուշադրութեան առնել: Մնացածը հեշտ է, առողջապահօրէն ապրել և անխնայ կոտորել ռիֆներին:

Գիտի ասեմ, որ ով չի կուտում հանճերի և ռիֆների գէժ, նա չի կուտում յարութեան գէժ, Շաաերը գիտեն, թէ քանի տեսակ հիւանդութիւնների տարածման պատճառ են դառնում հանճերը և ինչպիսի ահուկի թուերով են բազմանում այս զգուշի միջատները: Այս բոլորն էլ նրանց գէժ կուտելով եմ գրում այս տողերը, չը նայելով՝ այնքան եմ շող տուել սենեակիս մէջ Մալինինի հեղուկը, որ աչքերս կսկծում են: Պակաս թուերով չեն բազմանում և ռիֆները, մի էդ ռիլը օրական 80 ձու է տնում, որոնցից 3—4 օրուայ ընթացքում պատրաստ է արդէն այն թեւաւոր փոքրիկ և զգուշի գազանը, որից պաշտպանուելը աւելի դժուար է, քան աւազակներից: Պարապ մարդիկ հաշուել են, որ մի հանճը մի շարքիւնայ ընթացքում կարող է 5 հազար իւր նմանները ստեղծել, դրան ես հաւատում եմ:

Ռիֆների մասսայական ջարդի համար անվտանգ միջոցներից կարելի է յիշել բնակարաններում ծծումբ ձիւլը և Մալինինի հեղուկ սրակելը: Իսկ սպիտակեղէնի համար յարմար է եռացնելը և հարթուել տալը: Ռիլը չի սիրում նաւթի, բենզինի իւղի (скипидаръ), կինամուխի և անիսի իւղերի հոտը:

Աւելորդ է նոյն իսկ ասել, որ բժաւոր Թիֆով հիւանդ խնամողը շատ զգոյշ պիտի լինի միջատներից և ամենաշնչին կտակածի գէպքում լաւ լողանայ և շորերը փոխել: Բժաւոր Թիֆով հիւանդացողը կարող է ապահով համարել իրեն այդ հիւանդութեան կրկնուելուց: Յամենայն գէպս նա աւելի դժուարութեամբ է կրկնուում, քան սկարլաթինան և ծաղիկը: Մի առաւելութիւն ունի բժաւոր Թիֆը, որ նա թէև հարուածում է հիւանդին բոլոր ուժով, բայց շուտ էլ անցնում է: Այս կողմից նա ազիքային Թիֆի (брюшной тифъ) հակապատկերն է:

Բժիշկ Ա. Տեր-Յովհաննիսեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԱՐԺՈՒՄԸ ԱՆԳԼԻԱՅՈՒՄ

(Մ. ԲԱՆԺՈՒՐԻ ՅԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹԻՖԻՆԸ ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ)

Հայերի օգնութեան համար ուղարկուած ամերիկեան կոմիտէի մի պատգամաւորութեան մէջ մտաւ Բալֆօրը յայտարարել է:

«Օսմանեան կայսրութեան մէջ հայերի վնասները յայտնի են, բայց սարսափելի է եթէ որ իրենց ամբողջական բնաջնջումը իրադրութեամբ է իրապէս: Երկու տարի առաջ 1,300,000 հայեր ապրում էին Հայաստանում, դրանից 1,200,000-ը կամ ջարդուած

են կամ տարագրուած: Նրանք, որոնք ջարդուեցին, մեռան անտանելի ջարդարանքներով, բայց նրանք «տարագրուածները» երկարատեւ հոգևարքից ազատուեցին: Մարդիկ, կիներ և երեխաներ, առանց կերակուրի կամ ճամբորդական ուէ նախապատրաստութեան, անտարբեր տարիքին, յոգնածութեան կամ հիւանդութեան, քշուեցին իրենց բնակարաններից և հեռաւոր վայրեր առաջնորդուելով, խումբ առ խումբ ջարդուեցին:

«Մի մասը մեռան ու ժապատութիւնից կամ ընկան ճամբի կէտին, ոմանք էլ ապրեցին երեք ամսուայ ճամբորդութեան առաւելանքը, հասան անապատներ և խեղդուեցին ծիրառի մէջ: Նրանք այնտեղ—անապատում, լքուած են և մեռնում են այժմ սովից, հիւանդութիւնից կամ խեղճութիւններից:

«Վերջերս մի տեղեկագիր, Ապու-Հօրէրաում մի խումբ վերապրող հայերի մասին էր տեղեկացում: Մեծ մասամբ կանայք, երեխաներ և մի քանի մեծեր, որոնք 7 ամբողջ օր անսուղ կին մնացած:

«Օսմանեան կայսրութեան մէջ թողնուած հայ ցեղի թըշուառ մնացորդները կամ թալանուած կամ հարստարնուած են: Կանայք և երեխաները բռնութեամբ մահմեդականացուած են: Հայութեան 1/10-ը միայն կարողացան ճողոպրել թրքական դաշնութիւնից, որ հազար ու մի զրկանքներից և նեղութիւններից յետոյ, յաջողեցաւ փախչել սահմանը և ապաստանել Կովկաս կամ Եգիպտոս:

«Այս մերկ իրողութիւնների պատկերը երևան է հանում այն սոսկալի անգթութիւնները, որոնց զոհերն են եղած հայերը: Խօսքերը պէտք չեն դուռաւորելու և մեծացնելու իրողութիւնները, նրանք արդէն երեակայութեան աստիճաններից անցել են: Անգլ. Թարգմ. Ա. Սաֆեան

ՆՈՒԷՐՆԵՐ «ՀԱՄԱՐԱՆԱԲԵՐ»Ի ՏԱՐԱԾՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Շնորհակալութեամբ ստացանք պ. Կարապետ Շիրինեանից 100 ռ.

—Տէր-Պաշտօնեան ամուսիններից Սարգիս Յարութիւնեանի պսակի փոխարէն 26 ռ.:

Տարեգիր Կ. Հ. Բ. ԸՅԿ.

ՀԱՅԿ. ԿԵՆՏ. ԿՈՄԻՏԷ

Յուլիսի 31-ին կայացաւ Հ. Կ. Կոմիտէի հերթական նիստը, ուր եղան զեկուցումներ և կայացուեցին հետեւեալ որոշումները.

1) պ. Նախագահը զեկուց Պիադինից պ. Ս. Բարալեանից ստացուած հեռագիրը. վերջինս հեռագրում է, որ Ալադադի քըրդերի ստիպմամբ իրենց 6 գիւղերից հեռացած հայերը ապրում են բաց երկնքի տակ: Օղանակը ցուրտ է, ըստ որում Կոմիտէն որոշեց ուղարկել այդ շրջանը 500 ական կոմպլէկտ սպիտակեղէն և հագուստ:

2) պ. Նախագահը զեկուց, որովհետեւ վերջերս առնասարակ զանազան մթերքների գնումները շատ է գժուարացել, այդ պատճառով ունեցած պաշարը պէտք է խնայողաբար գործադրել. որոշուեց շրջաբերականով հրահանգել բոլոր սրբանոցների խնամակալութեանց, որ աշխատեն պաշարները շատ խնայողաբար գործածել:

4) Կոմիտէիս կից կազմուած Երզնկացիների Միութիւնը առանձին գրութեամբ յայտնում է Կոմիտէիս ի գիտութիւն

Միութեան նոր կազմի մասին: Կոմիտէի կողմից վերահաստատուեց Միութեան կազմը:

Նոյն Միութեան առաջարկութեամբ իրանց անդամ պ. Ա. Մելիքեանը մեկնում է Երզնկա, իրերի կացութեան հետ մօտ-կից ծանօթանալու համար, ըստ որում Կոմիտէի կողմից տրուեց մի յանձնարարական:

Քրոնիկոն

Քիֆիսի միջկուսակցական մարմինը որոշել է յետաձգել Ռուսահայոց Համագումարը:

—Քիֆիսի քաղաքային ընտրութիւնների ժամանակ պարզուեց, որ շատ քաղաքացիներ ընտրատոմս չեն ստացնել և շատերի անուններն էլ չի մտած ընտրողների շարքում:

—Ժամանակաւոր Կառավարութիւնը հաստատել է վրաց եկեղեցու անկախութիւնը:

—Վերջին ժամանակներս Քիֆիսում զգացում է հացի և ուրիշ կենսամթերքների սուր ճգնաժամ: Պարենաւորման Կոմիտէն դանդաղ է շարժում քաղաքի պարենաւորման գործում:

Բանւ. և Զինւ. գործադիր Կոմիտէն որոշել է իր ներկայացուցիչներն ուղարկել Մոսկուայի խորհրդակցութեան:

—Ալեքսանդրապոլից հաղորդում են, սպանուել որ է Դաշնակցական երիտասարդ գործիչ Մ. Բաղրամեանը:

—Ժամանակաւոր Կառավարութիւնը որոշել է Ստոկհոլմի սոցիալիստական խորհրդաժողովի որոշումները պարտադիր չը համարել:

—Քաղ. գումայի առաջին նիստը մտադրութիւն կար թաւրոններից մէկում կայացնելու: Սակայն գերագասուեց այն կարծիքը, թէ նոր խորհրդակցութիւնը պէտք է կրի զուտ զործնական բնոյթ, ապա ուրեմն պէտք է կայանայ գումայի զանխնու: Վերնայարկի մուտքը ժողովրդի համար պէտք է լինի առօրեական, որոնք բաժանուած են կուսակցութիւնների միջև՝ համապատասխան նրանց ստացած տեղերի թուի: Բոլոր տալիք տոմսակները 240 հատ կը լինեն՝ իւրաքանչիւր իրաւասու երկուական տոմսակ:

—Զինուորացուներին ժամանակամիջոց տուող Կոմիտէին գինւորական սեկցիայից ներկայացուցիչներ են ընտրուել Կորչեկով, Կարցիվաձէ, Կլիւշով և Նոշկին:

—Ինչպէս հաղորդուեցաւ, նորոգ հանգուցեալ Ս. Յ. Փուղինեանի կտակով քաղաքն ստանում է Պասկևիչ փողոցի առունը 300—400 հազար ռուբլի արժողութեամբ և հանգուցեալի բոլոր գրաժաղութիւնների 1/12-ականը: Այդ գրաժաղութիւնների ընդհանուր գումարը դեռ յայտնի չէ, այլ միայն մի բանկում հանգուցեալի հաշուին 500 հազար ռուբլի կայ: Ի նկատի ունենալով քաղ. վարչութեան գործունէութեան ընդարձակումը նոր գումայի կազմով՝ քաղ. ինքնավարութիւնը վճռել է ազատգործել հանգուցեալի թողած տունը՝ վարչութեան մի բանի բաժանմունքները այնտեղ տեղաւորելով:

Համաշխարհային պատերազմը

Ռուսաց արեւմտեան ճակատում օգոստոս 2-ի պաշտօնական հաղորդագրութեան համաձայն, ուժեղ հրաձգութիւն է, մասնաւորապէս Վելիսկու և Տարնոպոլի ուղղութեան վրայ:

Ռումանական ճակատում յուլիսի 31-ից յամառ կռիւ է տեղի ունենում Օկնա-Գրոզնիչի ուղղութեամբ: Յուլիսի 30-ին ուսումնացիք հակայարձակման գիմելով գրաւեցին Սլոնիկ գիւղը և թշնամուն քշեցին Գրոզնիչի գիւղից 6 վերստ հարաւարեւմուտք: Յարձակումները զարգանում են: Ֆոկչանի ուղղութեամբ թշնամին թնդանօթամարտից յետոյ մի քանի գրոհ է տալիս Սարաթնի-Միրելեսի գծի վրայ, բոլոր յարձակումները յետ են մղուած: Թշնամու փոքները՝ սմրակոծել Մաքսիմիէ գիրքերը, յետ են մղուած:

Հեղինակաւոր աղբիւրներից հաղորդում են, որ ուսումնական ճակատի մեր զօրամասերից մէկը գրաւել է Բուլգակուլը և վերցրել 500 զերի, 8 զնդացի և հրետանի:

Մնացած ճակատների վրայ այժմ զարնող փոփոխութիւն չկայ:

Խմբագիր՝ ՍԱՄՍՈՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Հրատ. Կ. Վ. Ռ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ:

Յայտարարութիւններ

Արեւմտահայ Խորհուրդը կը յայտնէ թէ իր հասցէն է՝

Тифлисъ, Городская Управа, Совѣтъ Турецкихъ Армянъ.

Իսկ հեռագրի համար կրճատուած հասցէն Ռուսաստանէն՝

Тифлисъ Совтармъ.

Արտասահմանէն՝

Russie, Tiflis, Sovtarme.

Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկ. նպաստով պահուող դպրոցների համար հարկաւոր են

ՈՒՍՈՒՑԻՉ-ՈՒՍՈՒՑՁՈՒՇԻՆԵՐ

ցանկացողները պէտք է գիմեն գրասենեակ. Արաս-Արաթեան հրապ. № 7:

Հայկ. Կենտ. Կոմիտէի հովանաւորութեան տակ գտնուող որբանոցների համար հարկաւոր են միջնակարգ կրթութեամբ նմուտ-փորձառու կառավարչուհիներ և կառավարիչներ: Ցանկացողները թող գիմեն Կոմիտէի գրասենեակը, Абадская, 7.